

El paper dels erudits locals en la recuperació històrica de la Marina Catalana

AGUSTÍ M. VILÀ GALÍ

INVITAT per la direcció del *Museu Marítim* de Barcelona, a la que haig d'agrair el fet d'haver-me confiat l'exposició, el dia 23 de febrer d'enguany vaig fer una xerrada sobre el «El paper dels erudits locals en la recuperació històrica de la marina catalana», en la qual m'he basat per confegir aquest text sobre el mateix tema per a *Quaderns de la Selva*, en l'escaïença de dedicar-los merescudament a Josep M. Pons Guri.

Tal com, de bell antuvi, vaig participar a l'audiència en aquella ocasió haig de confessar que no soc més que un afeccionat als temes de la nostra marina. Per aquest motiu, si hem de considerar les definicions habituals d'erudit –persona amb una vasta instrucció especialment en literatura, història o criticisme, o també amb una coneixença vasta de documents relatius a una ciència–, haig de confessar que quan em vaig aventurar a escriure quelcom sobre una parcel·la de la marina catalana, concretament sobre la del meu poble de naixement, Lloret de Mar, els meus coneixements sobre la matèria eren més aviat força escassos. Es tracta de circumstàncies que crec que es deuen donar en altres persones que, com l'autor d'aquestes notes, sense uns coneixements historio-gràfics prou profunds, s'han llençat a fer d'historiadors; en el meu cas el nivell en aquest ram de la ciència està certament molt lluny del d'aquells que han fet de la història la seva professió. Les persones a les quals em referiré i entre les quals m'incloc, però, han actuat moguts pel neguit de furgar en el passat d'una parcel·la de la història dels seus pobles, com una part d'un tot, que en el cas que ens ocupa és la nostra marina catalana.

Així mateix vaig fer palès, i ara ho ratifico, que els meus modestos coneixements en el tema em porten, en escriure aquestes notes, a recolzar-me en

l'experiència viscuda en les meves recerques pel que fa a la marina velera del meu poble, Lloret de Mar.

Tal vegada hauríem de fer una distinció entre els erudits que porten implícites les característiques que hem esmentat, i en aquesta població hem d'incloure els llicenciats i doctors en totes aquelles branques de la ciència propícies per a la investigació, com ara historiadors, antropòlegs, arqueòlegs, diplomats en ciències socials, etc., una de les particularitats dels quals es precisament la recerca en els camps de les seves especialitzacions respectives.

Hem sembla que de tots aquests hem d'esperar més aviat estudis de caràcter més ampli, sense que això vulgui dir que molts d'ells no s'hagin també dedicat a investigacions històriques de caràcter local. En tenim abundosos exemples.

Però el títol de la conferència que se'm va proposar desenrotllar m'ha portat a dirigir el contingut d'aquesta comunicació vers la consideració del paper d'aquells altres estudiosos, generalment no professionals de la investigació històrica, que també per diverses raons s'han llençat a furgar en els arxius, tant dels generals com els dels seus pobles en cerca d'informació d'esdeveniments, de persones, de circumstàncies que en cada cas constitueixen petits reculls del passat de les seves viles nadiues o de les seves comarques.

L'interès per la història local: el xip adormit

Si recorrem la geografia de la costa catalana trobarem un nombre no menyspreable d'aquesta altra mena d'erudits que ens han recuperat un bon nombre de petites parts de la història de la marina del seus pobles, no menys interessants per petites que siguin, reculls que sense aquesta labor pacient, com de formiguetes que poc a poquet va preparant el seu cau, haurien quedat oblidades entre els nombrosos protocols que es trobem en els prestatges dels nostres arxius i, també, en molts fons familiars, molts dels quals encara inèdits esperant poder mostrar el seu contingut als estudiosos, als erudits locals.

Haig de recordar, com he dit més amunt, que l'autor es considera entre els grup que denominaré d'estudiosos, perquè no puc pas definir-me ni com erudit en la matèria, ni, molt menys, com historiador.

Ens podem preguntar: ¿quines són les motivacions que mouen aquestes persones a llençar-se a furgar en el passat de les seves viles nadiues? Hem de suposar que deuen ser de diversa índole. Per la meva part em puc permetre d'exposar breument quina ha estat la motivació o motivacions que m'han empès a furgar en una part del passat del meu poble. El lector em permetrà, i doncs, que exposi breument, a tall d'exemple, quina ha estat la meva trajectòria.

Haig de començar per dir que vaig tenir la sort que la cigonya em deixés caure molt a la vora d'on les ones de la mar acaronen l'arena de la platja, en el sí d'una nissaga marinera; el pare, l'avi, el besavi i el rebesavi, tots van ser gent de mar, pilots i capitans d'aquells vaixells construïts, molts d'ells, en els escars de la pròpia platja, i també, perquè malgrat els tràngols que la meva família va haver de capejar en anys malastrucs, es va salvar un bon plec de documentació de cadascun dels avantpassats que acabo d'esmentar.

De vegades, però, penso si els humans no portem dintre de nosaltres, dintre del nostre subconscient, algun xip en estat letàrgic, adormit. Creixem, ens fem grans i escollim una carrera, una professió, però el xip es queda quiet, no s'han donat les circumstàncies idònies perquè s'activi. Ha d'arribar el moment oportú. Fins i tot hi haurà persones a qui tal vegada no se'ls activi mai.

Bé, anem al cas de l'autor d'aquest escrit. En acabar el seus estudis, ha de deixar el poble i anar-se'n a la ciutat en busca de feina. Lloret llavors només tenia poc més de 3.000 ànimes; no hi havia cap possibilitat. Passen els anys i, sense quasi adonar-nos-en s'apropa l'edat de la jubilació. Ens hem de plantejar què farem quan ens vegem lliures de les nostres obligacions professionals. No es tracta de quedar-se quiet. Al xip li ha arribat el moment d'activar-se. Es desperta. «Noi –diu– recorda't que tens un feix de documents dels teus avantpassats navegants. Per què no ho desempolses i mires que se'n pot fer?»

Vaig fer, i doncs, cas del consell del xip i vaig començar a veure què tenia dels meus avantpassats. Dintre de tota la paperassa vaig trobar una llista dels vaixells construïts a Lloret, l'autor de la qual era el meu pare. Em va semblar que podia ser un punt de partida, primer per veure si aquella llista era completa i, en cas que no ho fos, mirar de completar-la per arribar a conèixer, amb la màxima exactitud possible, quins vaixells havien estat construïts en les nostres drassanes. Però existien altres relacions, altres llistes: una de l'escriptor lloretenc Esteve Fàbregas, una altre de l'acadèmic català Josep Ricart i Giralt, recordat amb tot mèrit en el nom del premi de recerca que convoca el *Museu Marítim* de Barcelona i, finalment, la que ens proporciona Joaquim Llobet en el seu llibre *Construccions navals de l'ex-província marítima de Mataró*.

Amb totes aquestes relacions vaig procurar preparar les meves llistes prenent de cadascuna tots els vaixells que es deien construïts a Lloret i tots aquells dels quals sospitava que podien haver estat comandats per patrons i pilots lloretencs o participats a la fusta per gent del nostre poble.

Esperonat per amics lloretencs, molt especialment pels companys de la Confraria de Sant Elm i per l'escriptor i contertulià Esteva Fàbregas i Barri, vaig gosar escriure un opuscle sobre fets i anècdotes de vaixells lloretencs que va portar per títol *Les nostres veles*. Amb l'Esteve Fàbregas, pioner a Lloret d'es-

Hem omès fins ara el nom d'una persona, d'un jurista especialitzat en la història del dret català, fundador i director de l'Arxiu Històric *Fidel Fita*, d'Arenys de Mar: el senyor Josep Ma. Pons i Guri. A ell dec, i és obligat fer-ho palès en aquesta ocasió, el meu agraïment, no solament per les seves orientacions relatives a les consultes de documentació idònia en cada cas i per haver acceptat llegir els meus originals, sinó també per l'acceptació de prologar dos dels meus llibres i sobretot per les seves observacions i recomanacions per tal de completar certes parts dels textos, a fi de donar-los una major comprensió, així com facilitar la consulta de les matèries exposades. Em refereixo concretament a *Navegants i mercaders*, *La marina mercant de Lloret*, *Joan Monjo i Pons* i *La Confraria de Sant Elm de Lloret*.

Els primers contactes amb Pons i Guri degueren començar en iniciar-me en l'aprenentatge d'erudit en la recerca històrica de la marina lloretenca i per recomanació d'altres lloretencs que ja havien establert estretes relacions amb ell, Joan Domènech i Moner i Esteve Fàbregas i Barri; el motiu que va encetar aquests primers contactes fou la recerca d'informació per al llibre *Navegants i mercaders*, quan intentava saber on havien estudiat els meus avantpassats, tots gent de mar.

L'inici del contacte amb Pons Guri van ser per a mi, jo diria, una mica sorprenent; m'explicaré, tal vegada perquè hom creia, segurament per deformació professional, que això de fer una consulta a persones de la categoria de Pons Guri, era com anar a una consulta d'un professor d'institut o d'universitat amb una sèrie de preguntes per a les quals esperaves una resposta immediata i concreta. No va ser exactament així. De primer antuvi el professor Pons Guri semblava que volia examinar-te o analitzar-te abans d'entrar en matèria, i quan ja s'havia establert una certa sintonia entre tots dos, llavors el professor, abans encara d'entrar en el tema que portaves a consulta, s'esplaiava sobre els treballs de la seva especialitat del dret català i de les obres que estava preparant. Certament d'entrada vaig pensar que tal vegada volia fer comprendre al seu interlocutor que estava davant d'un gran savi, i era ben cert, però també se'm va ocórrer pensar que era un camí que emprava Pons Guri per calibrar l'interlocutor, i a fe que hom ha de convenir que a vegades havies de fer, no avesat en aquelles disciplines, un veritable esforç de concentració, no pas per arribar a capir la gran dosi de coneixements de la història del nostre dret, sinó almenys per fer palès que procuraves seguir el seu raonament.

Al final l'home es lliurava totalment als teus neguits i tot eren consells, propostes i ajuda de tota mena, fet que vaig poder capir quan li vaig demanar prologar el llibre *La marina mercant de Lloret*, que es degué llegir detingudament com es deduïa clarament de les repetides anotacions que havia fet al llarg del text, així com les recomanacions que em va suggerir. Perquè el professor

Pons Guri no és només un expert en dret català, sinó que també és una autoritat en el coneixement de la història de la nostra marina velera. I això no solament pel que representen dos dels textos més importants que hi ha dedicat, *Estudis de Pilots (Assaig monogràfic sobre la Reial Escola de Nàutica d'Arenys de Mar)*, i la recopilació dels *Textos d'ensenyament nàutic (1786-1803)* de qui fou director de l'escola de nàutica de la població Josep Baralt i Torras, sinó també per la saviesa emmagatzemada en el seu propi ordinador, el seu cap, en la seva prodigiosa memòria, de la qual emanen constantment les respostes a qualsevulla de les qüestions que sobre el tema de la marina catalana se li presenti.

La seva ajuda va ser molt valuosa en la preparació del llibre biogràfic *Joan Monjo i Pons*, sobre qui va ser el reinstaurador al final del segle XIX de l'Escola de Nàutica d'Arenys i promotor de l'escola de nàutica de Vilassar de Mar, com ja he dit, i també va acceptar de prologar el llibre. Igualment va demostrar interès per ajudar-me en la cerca d'informació sobre les confraries de Sant Elm, pel fet que la d'Arenys és una de les més importats de tota la costa catalana i la consulta de les seves ordinacions va ser d'una gran ajuda per completar l'escadussera informació que es tenia de la de Lloret.

Ha estat obligat fer aquesta aturada en el camí de la meva modesta aportació per dedicar els meus bons records de les periòdiques visites a Pons Guri, a la seva seu del l'Arxiu *Fidel Fita*, per fer palès reiteradament del meu agraïment per la seva ajuda i adherir-me de tot cor a l'homenatge que a través del Centre d'Estudis Selvatans i de *Quaderns de la Selva* li volem retre amb motiu del seu norantadosè aniversari. Per molts anys.

Propostes de futur

Un segon aspecte que m'interessava tractar en aquella xerrada que he esmentat, i ara també, és el paper dels erudits locals en l'actualitat i de cara al futur, a partir d'un seguit de preguntes que m'havien estat suggerides: ¿El paper dels erudits locals? Què se n'espera? Què han de fer? Com els hem d'ajudar? M'ha semblat, però, que en lloc de donar una resposta directa a cadascuna d'aquestes preguntes, cosa que no em seria pas fàcil, era millor exposar algunes consideracions filles de la meva modesta experiència.

Les nostres fonts

Ens queda encara molt a fer, resta molta informació en els nostres arxius esperant ser investigada i analitzada per estudiosos per treure dels seus fulls, tal vegada cansats d'anys i anys que ningú no els bellugui, una informació preciosa del nostre passat. Puc ben dir, el lector ho sap molt bé, que disposem d'una

bona xarxa d'arxius comarcals i locals servits per una plèiade d'arxivers, el treball dels quals tal vegada no és ni prou conegut ni prou valorat, arxivers que estan desitjosos que els anem a posar en més activitat, ansiosos de fornir tot el saber, tota la història que amb tanta cura han catalogat, acumulada en les denses prestatgeries dels arxius. Però queda una altra informació, més propera, si voleu, a l'estudiós, però malauradament a vegades molt difícil de poder ser analitzada; em refereixo a la documentació que encara rau adormida en armaris, calaixeres i baguls de familiars de gent de mar, tal vegada perquè ni els seus posseïdors no tenen prou consciència de la importància que té poder accedir a la documentació; altres vegades –i això és el més trist–, en demanar al propietari de la documentació que te la deixi consultar, es creu en possessió d'un tresor, i no et dóna cap possibilitat de ni tan sols deixar-te-la veure. Si dic això és perquè he trobat actituds com aquesta. També hi ha casos de dispersió quan al germà gran d'una família, en faltar els seus progenitors i trobar-se en possessió de documentació dels avantpassats mariners, no se li acut altre alternativa que repartir el pastís entre tots el germans. Vet aquí un fons dispers que, quasi segur, haurem de donar per perdut.

Una iniciativa encoratjadora

L'any 1986 l'escriptor lloretenc Esteve Fàbregas i Barri en un article que sota el títol «La Gran Història de Lloret» publicà en un periòdic local, ens deia que la història de Lloret, redactada amb mètode i esperit científics, exhaustiva i àmpliament documentada, que s'hauria de tenir, encara no havia estat escrita, ensems que emplaçava diversos lletraferits i historiadors locals a dir la seva sobre la proposta. Jo vaig respondre en una altre article on, després de fer algunes consideracions sobretot pel que feia al suport que es podria rebre de les institucions –no pas en cap sentit crematístic o mercantilista, sinó només en l'aspecte de col·laboració per a la publicació i promoció de les obres que anessin apareixent–, afirmava que la meua il·lusió fóra gran de poder aprofundir en una parcel·la d'aquella història: en la de la marina mercant de Lloret dels segles XVIII i XIX.

Una proposta

La convocatòria del *Premi de recerca Josep Ricart i Giralt*, del *Museu Marítim* de Barcelona que s'acaba de convocar, amb el nom d'un eximí científic i investigador –al qual, com ja hem esmentat, devem un valuosa aportació a l'estudi de la nostra marina–, és un fet del que ens hem de congratular; hi hem de veure una plataforma per a una crida semblant a la que feia Esteve Fàbregas i Barri referent a la *gran història* de Lloret, per llençar, en aquest cas, una

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

invitació a favor de la Gran Història de la Marina Catalana. I semblantment a com Fàbregas implicava en l'obra proposada treballs des del Lloret antic, passant per l'edat mitjana, el camp, la marina, el turisme, etc., ara la proposta ha de centrar-se en la història marinera de cadascuna de les poblacions del nostre litoral, en cadascuna de les èpoques, per conformar la gran història, o potser més pròpiament una gran biblioteca de la marina catalana i la seva divulgació a través dels avenços tecnològics actuals. I aquí és on els investigadors, els erudits locals, com els vulgueu anomenar, hi tenim molt a dir i a fer.

Uns suggeriments

Paral·lelament em sembla que caldria tenir en compte algunes accions dirigides tant a la cerca del major nombre possible d'estudiosos com a la manera d'ordenar i de donar a conèixer el que ja s'ha escrit sobre la matèria i el que es vagi editant. Vegem-ho.

D'entrada, cal promoure la concurrència als nostres arxius del major nombre possible d'estudiosos, tant dels que ho poden fer per afecció, com dels universitaris que han de preparar tesines de llicenciatura o tesis doctorals. Des de les universitats, sí, però implicant-hi les autoritats locals per esperonar els estudiosos i estudiants locals a valer-se dels fons dels seus propis arxius per als seus treballs de final de carrera. Perquè, permeteu-me que ho expressi, a vegades sembla que són els lletraferits, els afeccionats a actuar d'erudit local, els que sembla que són els principals impulsors d'aquesta mena de treballs.

Cal promoure també la publicació de les obres que es considerin d'interès. No és fàcil trobar mitjans per a la publicació dels treballs que s'han generat, sobretot els que ho han fet per iniciativa pròpia, perquè les cases editores es resisteixen d'emprendre la seva edició pel petit mercat que solen tenir. Aquestes publicacions només poden ser finançades bé per les administracions locals, comarcals i provincials, bé per entitats privades que sovint disposen de possibilitats econòmiques força limitades. De vegades l'esforç de molts mesos d'estudi pacient i sovint amb despeses econòmiques no menyspreables es veu relegat a l'oblit i en el cas més afortunat a períodes d'espera desesperants. I no es pretén publicar qualsevol treball que es presenti, però sí si ho aconsellen els experts en la matèria.

De vegades una de les raons per dissentir de col·laborar en una publicació de caire local és que com què es tracta d'un treball molt local el llibre tindrà poca sortida. Tal vegada cal un exercici de mentalització a diferents nivells per fer entendre que és amb aquests treballs que es basteix poc a poc el complex edifici de la nostra història.

Cal encara promoure la difusió d'aquests tipus de llibres. Caldria tal vegada publicar una mena de catàleg de tots els treballs que sobre el tema s'han editat

■ ■ ■ ■ ■ ■ ■

i actualitzar-lo periòdicament a mesura que anessin apareixent noves aportacions. Em sembla que d'un catàleg com aquest en podrien treure profit tots els erudits locals i altres estudiosos de la nostra marina, en realitat seria un fons previ a la gran història de la marina catalana, o tal vegada del que hem anomenat *biblioteca de la marina catalana*. Aquest índex es podria distribuir a arxius i biblioteques ensems que adjuntar-lo a alguna publicació periòdica especialitzada, i ara, amb les facilitats que la informàtica ens proporciona, posar-lo a l'abast dels estudiosos i del públic en general a través de la xarxa d'Internet. Seria l'índex de la *biblioteca* que acabem d'esmentar, i potser ens astoraria de veure el nombre d'autors i les seves obres, però segurament també el camí que ens resta encara recórrer.

Com a corol·lari de l'apartat anterior, cal evitar de caure en la rutina, no infreqüent, de creure que amb el finançament de l'edició s'acaba el suport de l'entitat col·laboradora. Cal evitant de totes totes que els llibres quedin amuntegats en magatzems d'ajuntaments o d'entitats patrocinadores. No és fàcil donar sortida a edicions de l'ordre del 1.000 exemplars i no s'ha de caure en la pretensió que la majoria dels llibres han de ser absorbits per la pròpia població que els ha editat. Si tracta temes interessants i té qualitat, el llibre es vendrà en altres poblacions, sobretot si se situa en determinades llibreries i es promociona a un preu sense cap mena d'afany de lucre, però sí amb l'esperit de fer-lo arribar al major nombre d'interessats en el tema, que n'hi ha molts, en tinc experiència per alguns dels meus llibres com ara *Navegants i mercaders* i *La marina mercant de Lloret de Mar*, la promoció dels quals he portat a terme personalment.

I per acabar, permeteu-me d'insistir en el fet que cal que tots posem els nostres majors esforços en aquesta tasca de promoure l'estudi de la nostra història marinera, com a autors de treballs de recerca, fent arribar el missatge a aquelles institucions culturals d'on poden provenir nous investigadors o joves investigadors, contribuint els que en tinguem oportunitat a cercar possibles fons de finançament perquè les obres dels estudiosos locals puguin ser publicades, ensems que fer arribar aquest missatge a totes aquelles persones, a tots aquells àmbits i a totes aquelles institucions on hi pugui haver-hi, silenciosos i quiets, uns xips esperant que algú els exciti, els desperti.